

Kafka op bezoek

Over het boek 'De Belgische justitie. Een Kafkaïaanse nachtmerrie'

Renaat Landuyt

SP-volksvertegenwoordiger

Wat gaat er zoal mis in ons gerechtelijk apparaat en hoe kunnen we er iets aan verhelpen? Bruno Schoenaerts schreef er een boek over. SP-volksvertegenwoordiger

Renaat Landuyt las het en bleef op zijn honger zitten.

Het is de verdienste van advocaat Bruno Schoenaerts dat hij (kostbare) tijd heeft vrijgemaakt om zijn zeg te zeggen over onze justitie. Te weinig advocaten, procureurs of rechters grijpen in België naar de pen om van binnenuit het gerechtelijke apparaat te beschrijven. In tegenstelling tot onze buurlanden zijn wij dit duidelijk niet gewoon. Vandaar wellicht de ruime media-aandacht voor het boek *De Belgische Justitie. Een Kafkaïaanse nachtmerrie. Analyse & Remedie* van Bruno Schoenaerts en zijn vennoot Manuel Lamiroy.

Iedereen die politiek bezig wil zijn met de Belgische justitie kan niet anders dan het boek ter hand nemen. Ook ik heb dat gedaan, maar ik ben ontgoocheld over het boek. Schoenaerts analyseert niet. Hij noteert anekdotes en maakt lukraak vergelijkingen met buitenlandse situaties. Hij maakt het zich gemakkelijk door op verduldig papier een volledig nieuw justitieel apparaat uit te tekenen. Blijft de vraag of Schoenaerts' justitieel systeem in de praktijk immuun zou zijn voor de huidige kwalen van het Belgische justitiële systeem. De uitgever moet één en ander zelf beseft hebben. Volgens de tekst op de achterflap "pretendeert" Schoenaerts "enerzijds een analyse te kunnen maken van het falend systeem, anderzijds een remedie aan te bieden". Zelf noemt Schoenaerts zijn boek een pamflet. "Deze toe-

standen zijn uiteraard niet te veralgemenen. Zij komen wel voor" (blz.83). Zijn analyse wil niet wetenschappelijk zijn.

De kernzaak

Doorheen schuine druk, kleinere druk, vettere druk distilleer ik een basisstelling. Zowel onze burgerlijke als onze strafrechtelijke procedures lijden onder het feit dat dezelfde rechter zowel de procedure als het geschil zelf behandelt. Zo kunnen rechters procedureredenen inroepen om een geschil uiteindelijk niet te moeten oplossen. Zo dacht de wetgever in 1967 de nietigheden in de burgerlijke procedures limitatief in het nieuwe gerechtelijk wetboek vast te leggen. Nadien heeft het hof van cassatie beslist dat sommige handelingen zo fundamenteel zijn dat een fout toch leidt tot een nietigheid. De rechters, met het hoogste hof op kop, negerden aldus de letter en de geest van het gerechtelijk wetboek. Ik volg Schoenaerts in deze kritiek, maar merk dat hij er voor de uitwerking van zijn alternatief geen rekening mee houdt. Hij wil immers alle formalismen bij wet bannen. Hij heeft gelijk, maar vergeet te voorzien wat gedaan moet worden als de rechters zelf de wet opnieuw anders toepassen. Fundamenteel blijft echter zijn opmerking dat de behandeling van een geschil onderscheiden moet worden van iedere discussie over

de procedure waarop het geschil voor de rechter wordt gebracht. Hij stelt voor om voorafgaandelijk bij een afzonderlijke rechter de procedure aan een discussie te onderwerpen, en nadien door een andere rechter het geschil zelf te laten beslechten. Dit voorstel komt overeen met de voorstellen inzake wijziging van de strafprocedure. Het ontwerp Franchimont voorziet dat nietigheden moeten opgeworpen worden bij het einde van een gerechtelijk onderzoek, op het ogenblik van de verwijzing van de zaak naar de rechter ten gronde alwaar nog enkel over het misdrijf zelf kan worden gedebatteerd.

Oorzaken voor het falen

Verder ondek ik tussen verwarrende citaten en losse buitenlandse vergelijkingen, vijf oorzaken voor het falen van het 'Belgische justitiële systeem' of 'apparaat'. Even citeren wat in het boek vetgedrukt staat:

"Het is dus niet de rechtzoekende, maar wel de van de rechtbank en Hoven van Beroep misbruik makende persoon, die de eerste oorzaak is van het falend justitieel apparaat." (sic) (blz. 75);

"De wijze waarop het proces in België verloopt, is de tweede oorzaak van het falend Belgisch justitieel systeem." (blz. 97);

"De willekeurige werkverdeling tussen de magistraten, het gebrek aan kwaliteitscontrole zonder dat aan slecht werk een effectieve sanctie verbonden is, is een derde oorzaak van het falend justitieel apparaat." (blz. 100);

"Het Belgisch formalisme is een vierde oorzaak van het falend justitieel apparaat." (blz. 105);

"De mogelijkheid de procedure te misbruiken voor onze Hoven van Beroep is de vijfde reden van het falen van ons justitieel apparaat." (vergeleijk met eerste oorzaak, blz. 109).

Samenvattend is Schoenaerts van oordeel dat "het systeem zelf tot de vernietiging ervan leidt. Niet de oorzaken die traditioneel voor het falen opgegeven worden. Zo blijken we niet te weinig magistraten te hebben maar wel te veel. Bovendien blijkt dat de beschikbare middelen, mits enige correcties, moeten volstaan." (blz. 17)

Dat er mogelijks teveel magistraten zijn en dat er mogelijks genoeg werkingsmiddelen zijn, is een indruk die ik als advocaat kan bijtreden.

Het boek staaft dat spijtig genoeg niet met bewijzen. Schoenaerts verwijst instemmend, maar louter terloops naar de reeds fel bepleitte nood aan een externe audit van het gerecht als apparaat. Het is immers reeds lang niet meer duidelijk of alle handelingen die op de griffies worden gesteld wel echt nodig zijn. Voor bepaalde verrichtingen moet op de griffies betaald worden. Het nut ervan blijkt vergeten. Het innen van bepaalde 'griffierechten' kost meer dan het opbrengt. En toch draait alles verder zonder dat iemand daarover een vraag durft te stellen. Alleen al om dit 'productieproces' te controleren (beginnende met het te beschrijven) zou een externe audit welkom zijn. De ijver waarmee de leidende magistratuur zich tegen dergelijke doorlichting verzet doet echter het ergste vrezen. Daar gaat Schoenaerts niet op in. Voor zijn 'remedie' vertrekt hij van een tabula rasa. Een audit wordt meteen overbodig. Hij levert dan ook niet het bewijs voor zijn stelling dat er teveel magistraten zijn en genoeg middelen. Een externe audit zou juist een analyse kunnen maken van alle handelingen op de rechtbank. Enkel zo kan men weten welke handelingen geschrapt kunnen worden, hoe het justitieel werk kan gescheiden worden van het administratief werk, hoe het werk tussen rechters en griffiepersoneel en tussen rechters onderling beter kan worden verdeeld. Iedereen voelt aan, en Schoenaerts somt een aantal anekdotes op waaruit dat blijkt dat er onproductief werk wordt geleverd. Sommige rechters zouden meer willen werken, maar krijgen de kans niet.

'De analyse', die het eerste deel van 374 bladzijden omvat, vervangt die audit niet. Wel passeren alle clichés de revue (wat ze niet minder waar maakt uiteraard): over advocaten die afhankelijk zijn van betere cliënten, over curators die verdienen aan langdurende faillissementen, over rechters die geen tijd hebben om de nieuwe wetten in te studeren, over mensen die procederen om tijd (en geld) te winnen, over hoe erg het is dat mensen moeten betalen om hun gelijk te halen, over rechters die zaken uitstellen en plaatsbezoeken voorzien om zichzelf de vergoeding hiervoor te kunnen toekennen, over gerechtsgebouwen die bijna invallen, over rechters die te weinig verdienen, over het gerechtelijk wetboek

dat op iedere rechtbank anders wordt toegepast, over kortgedingen die lang duren, over advocaten die uitrusten doordat ze tot rechter benoemd werden, over de macht van de hoofdgriffiers door hun bevoegdheid inzake aanwerving van personeel, over de computers die niet op elkaar zijn afgestemd. De lezer wordt vergast op een losse babbel. Anekdoten, vertrouwelijke verhalen en buitenlandse vergelijkingen wisselen elkaar af.

De remedie

Dezelfde techniek wordt zelfs behouden in het tweede deel van het boek: 'de remedie'. Daar vallen wel een paar nieuwe ideeën op te rapen. Schoenaerts pleit voor een fusie per arrondissement van alle rechtbanken (vredegerechten, rechtbank eerste aanleg, arbeidsrechtbank en rechtbank van koophandel) tot één arrondissementsrechtbank. Alle vorderingen kunnen centraal starten door middel van één typeformulier vanuit één onthaalpunt. Intern wordt de zaak dan wel voor de juiste gespecialiseerde kamer gebracht nadat een rolrechter het tempo van de zaak heeft vastgelegd. Woord en wederwoord in een geschil wordt volgens een vast typeschema voorgelegd aan de vonnisrechter. Pleidooi wordt de uitzondering, schriftelijke behandeling van de zaak de regel. Het justitieel werk wordt geleverd door rechters bijgestaan door referendarissen. Het administratief werk wordt efficiënt verdeeld door de rechtbankbeheerder. Rechters worden actief ingeschakeld om overeenkomsten te bewerkstelligen. Niet betwiste vorderingen of strafzaken op grond van bekentenissen worden via een vlottere procedure afgehandeld. Procedureregels en -vormen worden tot een minimum herleid, inbreuken behandeld in functie van de doelstelling van de formaliteit door de procedurerechter, nooit door de vonnisrechter. Rechters zijn ook bevoegd om de uitvoering van de rechterlijke beslissingen te controleren. De uitvoering wordt immers net zoals de inleiding binnenin de arrondissementsrechtbank gecoördineerd. De huidige uitvoering van veel uitspraken leidt immers volgens Schoenaerts tot 'nieuwe armoede'. Schuldenaars kunnen immers hun schulden niet betalen; zij kunnen niet eens de uitvoeringskosten bijhouden en worden zo arm. Dit wil Schoe-

naerts vermijden door de oprichting van een 'afdeling invordering en executie'. Schijnonvermogen wil hij dan weer oplossen door de oprichting van een 'dienst fictief onvermogen'. Alsof het volstaat de praktische problemen inzake bestrijding van echte armoede en fictief onvermogen op te heffen door de oprichting van een 'dienst'.

Kortom, Schoenaerts neemt een wit blad papier en beschrijft het ideale rechtsapparaat uitgaande vanuit het onderscheid dat gemaakt moet worden tussen de organisatie van het gerecht, de controle op het procesverloop, en het eigenlijk oplossen van een geschil. Drie verschillende taken die duidelijk onderscheiden worden in zijn ideale structuur van het justitieel apparaat.

Aleen is niet duidelijk hoe zijn nieuw systeem bestand is tegen de door hemzelf aangewezen vijf oorzaken van het falen van een justitieel systeem. De kwade wil die telkens in ieder van de door hem aangehaalde en vooral geïllustreerde oorzaken voorondersteld wordt, wordt hiermee niet uitgesloten. Hij hoopt blijkbaar dat zijn systeem minder mogelijkheden biedt voor kwade trouw. Verder durft hij zijn eigen oorzaken niet tegemoet treden. Veel heeft wellicht te maken met zijn opvatting over de scheiding der machten: "De rechterlijke macht is onafhankelijk in die zin dat ze geen verantwoording verschuldigd is aan de andere machten. Zonder deze scheiding is er geen Agusta-dossier".

Schoenaerts veralgemeent ten onrechte. Het is juist dat noch de uitvoerende macht, noch de wetgevende macht een speciek onderzoek zou mogen dwarsbomen. Het is niet juist dat de rechterlijke macht geen verantwoording zou moeten afleggen, dus 'onverantwoordelijk' zou mogen zijn. In een democratische rechtsstaat moet ook de rechterlijke macht kunnen beoordeeld worden. Indien noch wetgevende macht, noch uitvoerende macht het werk van de rechterlijke macht zou mogen beoordelen, hoe wil men dan ooit de rechterlijke macht hervormen, verbeteren? De rechterlijke macht kan maar verbeterd worden als ze kan beoordeeld worden. Indien Schoenaerts wil vermijden dat ook in zijn nieuw systeem het werk tussen de magistraten willekeurig wordt verdeeld en dat slecht werk niet effectief bestraft wordt (zie zijn derde oorzaak),

zal ook hij zijn verkeerd begrijpen van de "onafhankelijkheid van het gerecht" moeten doorbreken. En wellicht is dit een eerste discussie die moet worden gevoerd, wil men vooralsnog de "zelfvernietiging van het systeem" verhinderen.

Logisch

Toegegeven, Schoenaerts nieuw gerechtelijk systeem is logisch bedacht. Het volstaat hiervoor de veertien bladzijden voorwoord van professor Rogier De Corte te lezen. Een aan te raden samenvatting van wat Schoenaerts wellicht bedoelde. Rest een pak direct bruikbare ideeën, niet zelden vroegere SP-voorstellen. Ik denk aan het aanstellen van een rechtbankbeheerder waaraan de SP wel een soort werkcontrole wil verbinden. Aan het duidelijk onderscheid die ook hij wenst te maken tussen het openbaar ministerie en de rechterlijke macht. Het erkennen van de taak van het college van procureurs-generaal. De nood aan een nationale bevoegdheid voor de procureurs. Hij steunt onze voorstellen inzake sociale rechtshulpcontracten waardoor ook meer ervaren advocaten betaalbaar worden voor minder be-

goeden. Ten onrechte koppelt hij dit echter aan het VLD-voorstel om de verliezer de advocaatskosten te doen betalen. De SP staat hier weigerachtig tegenover, omdat juist de sociaal zwakkeren nogmaals meer te moeten betalen aan bijvoorbeeld banken en verzekeringsmaatschappijen.

Eenvoudig maar verregaand effectief is ten slotte Schoenaerts voorstel om de schriftelijke procedure te veralgemenen. Pleiten zou de uitzondering worden. Het is inderdaad zo dat vele zittingen loutere formaliteiten zijn. Ze vragen echter veel tijd en werk voor de griffies, advocaten en uiteindelijk de rechters zelf. Voorwaarde is dan wel dat de verdedigingsteksten duidelijk worden opgesteld. Daarvoor stelt hij 'type-formulieren' voor. Elke partij stelt na uitwisseling van argumenten en tegenargumenten op het eind een volledig overzicht op van al haar argumenten. De rechter kan zich aldus beperken tot punt per punt de argumenten te vergelijken. Want zoals de lezer van het boek zal ondervinden, het lezen van teksten is soms een Kafkaïaanse nachtmerrie.